

Bertus Wouda, *Watervluchtelingen verzorgd en verguisd. Hulpverlening in Bunschoten, Eemdijk en Spakenburg na de overstroming van het Eemland in 1916*. Uitgave in eigen beheer, Spakenburg 2016, 224 blz. Geïll. ISBN 978-90-70708-40-5. €19,95.

ADRIE
DE KRAKER

Watervluchtelingen is een rijk geïllustreerd boek dat in zeven hoofdstukken beschrijft hoe het gebied van de Eem met omliggende dorpen overstroomde in 1916 en hoe daarna de hulp, het herstel en de wederopbouw ter hand werden genomen. Het boek is een oorspronkelijke studie van de ramp waarin uitgebreid gebruik is gemaakt van primaire bronnen, kranten, illustratiemateriaal en zelfs interviews. Het wordt afgesloten met zeven bijlagen. Bertus Wouda, de auteur, was als archivaris werkzaam in het gebied en kent als geen ander de recente geschiedenis van het Eemland en zijn dorpen.

In hoofdstuk 1 laat hij zien ook het wetenschappelijk debat van de rampengeschiedenis te kennen. Hij gaat in op de achtergrond van rampen, wijst op de amfibische cultuur, waarbij hij Petra van Dam volgt, stelt een aantal vragen en legt uit hoe het boek gestructureerd is.

In hoofdstuk 2 beschrijft hij de toedracht van de ramp, welke dijken doorbraken, waar en welke gebieden onder water kwamen te staan. Het zeewater overstroomde ook de dorpen Spakenburg en Bunschoten met omliggende polders en kwam tot in de buitenwijken van Amersfoort. Aangrijpend is het te lezen hoe de Spakenburgers eerst een brand moesten blussen om vervolgens de echte ramp te lijf te gaan, ietwat te laat dus. Door het extreem hoge water werden vissersboten (botters) op de kade en zelfs in de straatjes tussen de huizen gedeponeerd. Duidelijk blijkt dat zo'n extreem hoog water door niemand was voorzien. Een of andere waarschuwingdienst, behalve kerkklokken, was er niet.

In hoofdstuk 3 beschrijft Wouda wat er gedurende de eerste dagen en weken na de overstroming gebeurde, waarbij het gaat om vragen als: hoe redden mensen zich? Wat gebeurde er met het vee? Waar zocht men een goed heenkomen? Wie namen de leiding tijdens die eerste dagen en daarna? Hoe snel kwam de hulpverlening op gang? Zoals dat ook in Waterland tussen Amsterdam, Purmerend en Edam het geval was, zochten mensen de hogere plekken op, verleenden velen hun burens directe hulp, werden kerken opengesteld en kwamen de eerste traumatische verhalen los van mensen die zich ternauwernood het vege lijf hadden weten te redden. Zo had iemand een hele nacht aan een dakgoot van een woning in Spakenburg gehangen (p. 74) alvorens te worden gered. Burgemeesters in het gebied en het Rode Kruis namen de leiding in de dagen direct na de overstroming. Ook soldaten werden ingezet. Volgens het rampenplan 1913 namen de Commissarissen van de Koningin in de desbetreffende gebieden de leiding. Wouda maakt onderscheid tussen noodhulp (eerste dagen) en de meer gestructureerde hulp (periode erna). Dit laatste betrof mensen die ontheemd waren vanwege verwoeste huizen. Vervolgens moest ook worden nagedacht over schadevergoeding aan de gedupeerden.

Hoofdstuk 4 gaat in op de noodhulp, zoals verstrekking van kleding, eten, drinken en noodopvang. Een punt van aandacht was ook het drinkwater en de hygiëne in het algemeen. Hier pas blijkt dat met name de kerkvluchtelingen op den duur werden verguisd. Volgens velen paste zo'n situatie gewoonweg niet bij sereniteit die er in of bij een kerkgebouw dient te heersen. Het direct verwijderen van het verdronken vee was essentieel. Wouda besteedt ook aandacht aan de opvang van het vee, zelfs aan de opvang van eenden. Vervolgens komt hij toe aan de schadevergoeding, die uiteraard eerst moest worden vastgesteld.

In hoofdstuk 5 gaat de auteur in op het herstel. Hier komen eerst de nooddijken aan de orde, waarbij op te lage plekken kistdammen werden aangebracht. Door slecht weer in februari 1916 vond zelfs nog een lichte tweede overstroming plaats via de doorbraakgaten. Herstel werd hierdoor vertraagd. Te Spakenburg werd alvast een 235 meter lange betonnen muur gebouwd. Vervolgens komen diverse andere zaken die om herstel vroegen aan de orde, zoals wegen, huizen, botters, enzovoorts.

Naar mijn idee houdt het boek na hoofdstuk 5 op, omdat het hoofdstuk Wederopbouw, dat hierna komt, een min of meer kort evaluerend hoofdstuk is waarin vooral terug en vooruit wordt gekeken op een aantal aspecten als de Zuiderzeewet en de afsluiting van de Zuiderzee. Dit geldt ook voor de epiloog. De zeven bijlagen bevatten een enorme hoeveelheid details en gegevens omtrent gevluchte personen.

Wat voor een boek heeft Wouda nu geschreven? Allereerst moet worden opgemerkt dat de auteur er in geslaagd is het menselijke aspect, het lijden van mensen gedurende de rampen, goed in beeld te brengen. Dit laatste wordt vooral onderstreept door de vele afbeeldingen van mensen met hun hele hebben en houwen in puin. Wouda slaagt er ook in de omvang van de ramp te bepalen, het gebied dat is overstromd, het aantal vluchtelingen en de schade aan botters. In de vele bijlagen wordt iedere gedupeerde opgesomd die in het Eemland generatieslang geworteld is. Velen zullen dit zeker met grote belangstelling lezen. Zoals reeds opgemerkt heeft de auteur overwegend archiefmateriaal gebruikt, waardoor het boek als een nieuwe studie kan worden gekwalificeerd. Helaas blijkt Wouda er in zijn inleiding niet in te zijn geslaagd de ramp goed wetenschappelijk in te kaderen. Bij de paragraaf 'vraagstelling' kom ik geen echte vraag of vragen tegen, terwijl er toch een flink aantal te stellen is (zie hiervoor). Ook het bredere historische kader van eerdere hoogwaters (hooguit tabel 1, p. 25) en de constructie van de dijken en waarom zo blijft vaag, hooguit worden dijkhoogten vermeld. Een aantal gebieden had zogenaamde kaden (lage dijkjes) om winterbevoeiing te krijgen, maar welke gebieden bij gewoon hoog water overstromden, blijft onduidelijk. Met zo'n kaart had de omvang van de overstroming ter plaatse in het bredere perspectief van de ramp in 1916 kunnen worden geplaatst. Verder worden alle hoofdstukken afgesloten met een samenvatting, maar zij vatten eigenlijk weinig samen. Het zesde hoofdstuk is rommelig, omdat de auteur nog te veel uiteenlopende aspecten wil behandelen zonder enige lijn.

Watervluchtelingen is als frisse nieuwe studie op een aantal punten van algemeen belang, omdat het een gedetailleerde regionale invulling geeft van de geschiedenis van een nationale overstromingsramp. Het gaat immers om het wijde polderlandschap van Eemland, waarin enkele grote dorpen liggen. Niet alleen kan de regionale impact en aanpak van deze ramp van 1916 worden gebruikt als vergelijkingsmateriaal met andere regio's, maar ook met eerdere en latere overstromingsrampen.

ADRIE
DE KRAKER

Jan Schild, *Leven met het water. Hoog water op Marken, de watersnood van 1916 en andere overstromingen*. Uitgave van Schild & Peetoom in samenwerking met de Stichting Mooi Marken, Marken 2015. 336 blz. Geïll. ISBN 978-90-902891-2-0. € 32,50.

Aanvankelijk wilde Jan Schild, kenner van Marken, een boek schrijven dat alleen over de overstroming van 1916 op het eiland Marken ging, maar het boek gaat verder terug en ook over 1916 heen in de tijd. *Leven met Water* is een kloek boek dat bestaat uit vijf hoofdstukken van ongelijke omvang. De nadruk ligt toch op 1916. Het derde hoofdstuk over de watersnood in januari van dat jaar en de paragrafen over het herstel van de schade maken respectievelijk een vijfde en de helft van het boek uit. Omdat er talloze namenlijsten van bewoners in voorkomen, lijkt het er sterk op dat het boek vooral is geschreven voor de bewoners van Marken zelf. Dit is ook het hoofdbelang van het boek. Echter er zit ook een bovenlokaal of zelfs bovenregionaal belang aan Schild's boek.

In het eerste hoofdstuk geeft de auteur een beschrijving van het ontstaan van het eiland Marken en daarna volgt een overzicht van eerdere hoogwaters en overstromingen die het eiland hebben getroffen. Schild gaat daarbij zelfs terug tot de St. Juliaansvloed in 1163, maar besteedt flink wat aandacht aan de vloed van 1825 en de overstromingen daarna. Uit dit overzicht wordt duidelijk dat Marken leefde met overstromingen en dat de samenleving met de constructie van huizen op terpen en veel gebouwen op palen daarop volledig was voorbereid. Schild (hoofdstuk 2) is een van de weinige auteurs die – zonder